

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, *fx*
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-

spilde *sb.*, -t.

Nyt fra Sprognævnet

spørgsmål, *bf. pl. ene*

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

”Parallelsproglighed” i teori og praksis

Af Jacob Thøgersen

I Danmark har vi diskuteret ”parallelsproglighed” siden Sprognævnets tidligere formand, Niels Davidsen-Nielsen, i 2002 introducerede begrebet i en dansk sammenhæng. Især i forbindelse med universiteternes brug af sprog hvor der siden 1990’erne har været en stadig stigende bekymring for at dansk skulle blive udsat for ”domænetab”, altså miste terræn i forhold til engelsk. (Om begrebet ”domænetab”, se Ole Ravnholts artikel i Nyt fra Sprognævnet 2008/2). Eller diskuteret er måske så meget sagt, for der har overalt i debatten været enighed om at parallelsproglighed var godt, og at det var noget universiteterne skulle have. På landets største universitet, Københavns, har det udmøntet sig i et decideret ”Parallelsprogscenter” med det fulde navn ”Center for Internationalisering og Parallelsproglighed”. Men hvad er denne parallelsproglighed for en størrelse? Og hvordan ser den ud?

En ting er i hvert fald tydelig: Parallelsprogsbegrebet bruges af forskellige personer om vidt forskellige ting. Da Davidsen-Nielsen introducerede begrebet, handlede det om at sikre brugen af dansk uden at forbyde brugen af engelsk:

”Det der i den nye sproglige situation er allervigtigst, er på en række områder at skabe parallelsproglighed mellem engelsk og dansk. Hvis vi ikke er villige til det, vil domæne efter domæne falde, og disse sproglige tab vil blive ledsaget af kundskabstab og uddybede sociale kløfter” (Davidsen-Nielsen, 2008).

En lignende brug af begrebet fandt man da Dansk Folkeparti i 2006 fremsatte et forslag til en lov der skulle: ”forpligte de videregående uddannelsesinstitutioner til at udforme undervisningsmateriale, ansættelsesvil- ➤

kår og henvendelser (også på dansk” (Folke-tinget, 2008).

I Københavns Universitets ”Destination 2012. Strategi for Københavns Universitet” (Københavns Universitet, 2007a) er betydningen tilsyneladende næsten den modsatte. Her handler det om at sikre at information og kurser er tilgængelige på engelsk:

”I forbindelse med den øgede satsning på internationale uddannelser vil KU hurtigst muligt omsætte parallelsprogpolitikken til praksis, således at relevante materialer og kurser foreligger på engelsk” (side 31).

I ”KU’s handleplan – vejen mod 2012” finder man desuden:

”Udgangspunktet for sprogpolitikken er princippet om parallelsprog. Engelsk skal i stigende grad anvendes som undervisnings- og især lærebogssprog, hvor det er relevant i undervisningen, og som forskningens fremvoksende lingua franca. Det bør også sikres, at dansk opretholdes som et komplet funktionsdueligt sprog, også inden for videreudgående uddannelse og formidling af forskningens resultater” (side 25).

En grund til parallelsprogsbegrebets store succes kan være at begrebet fyldes med det indhold den talende ønsker at det skal have – hvad enten den talende ønsker at øge udbuddet af engelsksprogede kurser, at mindske dem eller at øge dem samtidig med at dansk bevares ”som et komplet og funktionsdueligt sprog”, hvordan det så end skal gøres.

En afklaring af begreberne

Jeg tror et første skridt i at afklare begreberne er at skelne mellem parallelsproglig *praksis* og parallelsproglig *kompetence*. Med parallelsproglig praksis mener jeg den situation at en institution bruger de respektive sprog (her: dansk og engelsk) mere eller mindre sideløbende. I praksis kan det fx betyde at et universitets hjemmeside, nyhedsbreve, ansættelseskontrakter osv. foreligger både på dansk og på engelsk. Med parallelsproglig kompetence mener jeg genrespecifik tosprogethed. Vi forventer at danske universitetsansatte kan udføre (de fleste af) deres jobfunktioner på både dansk og engelsk. Tilsvarende forventer vi at de kan formidle til den bredere befolkning, politikere, embedsmænd osv. på dansk. Det betyder ikke nødvendigvis at de kan håndtere *alle* sproglige situationer på engelsk (eller på dansk), eller for den sags skyld at de kan håndtere jobfunktionerne lige så godt på engelsk som på dansk. Men de kan varetage deres job. Vi kan sagtens forestille os en situation hvor de to former for parallelsproglighed findes samtidig. Det ville betyde at kommunikationen og sprogvalget var bestemt af situationen og modtagergruppen, og at uanset sprogvalget kunne alle deltage fordi alle har parallelsproglige kompetencer.

Men i det øjeblik vi introducerer den internationale komponent, bliver billedet mere uklart. Københavns Universitet har for øjeblikket omkring 15 % internationale studerende og omkring 8 % internationale forskere. Nogle af disse er fra nabolandene og forstår måske dansk, men mange gør ikke. Hvad sker der nu med parallelsprogligheden på universiteterne når vi introducerer denne

store, og stigende, internationale komponent? De internationale studerende og ansatte kan netop *ikke* forventes at have parallelsproglig kompetence. Dermed vokser kravet til universitetets parallelsproglige *praksis*. Internationale ansatte og studerende forventer – helt berettiget må man tilføje – at universitetet og dets øvrige ansatte henvender sig til dem på et sprog de forstår, i praksis engelsk. Kravet om parallelsproglighed i kommunikationen stiger altså når den parallelsproglige kompetence hos de ansatte falder.

Man kan hævde at den ”simple” parallelsprogssituation, hvor alle har parallelsprogskompetence, muliggør ”serielsproglighed”, dvs. at man bruger det ene *eller* det andet sprog og skifter mellem de to. Derimod kræver den mere komplekse situation uden parallelsprogskompetencer netop en strengere styring af den parallelsproglige praksis, brugen af det ene *og* det andet sprog. Hvor man altså tidligere kunne forvente at alle kunne læse en tekst hvad enten den var på engelsk eller på dansk, kan man nu kun forvente at de kan læse den hvis den er på engelsk *og* på dansk – eller i det mindste på engelsk.

Dette er fordyrende og besværligt for danskere der skal skrive på to sprog, eller i praksis måske ”kun” på et fremmedsprog, men det er praktisk muligt så længe vi diskuterer skriftsprog. Det er jo som regel muligt at have flere samtidige versioner af den samme tekst tilgængelige. Sagen bliver helt anderledes problematisk når vi inddrager talesprog. Her er det ikke længere muligt (i hvert fald ikke i praksis) at have ”paralleltekster” på dansk og engelsk. Når rektor taler for universitetets ansatte, eller når en underviser står foran

sine studerende, så taler de dansk *eller* engelsk, ikke de to sprog parallelt. Her bliver parallelsprogligheden for alvor sat på prøve, for her er ikke nogen simple løsninger.

Tillad mig et tænkt hypotetisk men helt igennem realistisk eksempel fra universitetets hverdag: Et institut, X, skal holde et møde. Til mødet vil man fortælle kolleger hvad der sker på instituttet. Da X nyder en vis interesse fra universitetets ledelse og ansatte, vil man også fortælle disse hvad man laver. Samtidig vil man gerne invitere udenlandske kolleger som arbejder med samme område; dels fordi man er interesseret i deres nyeste arbejde, dels for at præsentere sit eget arbejde for dem; og ikke mindst fordi de udenlandske kollegers arbejde er interessant for de danske kolleger og universitetets ledelse. Institutets område er nemlig et område som mange danskere interesserer sig for og har en holdning til. Institut X’s ansatte er akademikere af den art som diskuterer hvad de gør og overvejer konsekvenserne af deres handlinger – også på et så abstrakt plan som valget af sprog på deres møde.

Hvad skal instituttet nu gøre? Ja, de udenlandske gæster skal selvfølgelig tale på engelsk, det er der ingen tvivl om. Men hvad med resten af mødet? Skal det gennemføres på engelsk? Argumenterne for dette er at det er spild at invitere udenlandske gæster, og så ikke kunne høre deres kommentarer fordi de ikke har forstået danskernes oplæg. Og i øvrigt er det da enormt uhøfligt at invitere gæster, for derefter at tiltale dem på et sprog de ikke forstår ... Eller skal de gennemføre mødet på dansk? De ansatte er alle vant til at tale engelsk, men de fleste må også

indrømme at deres danske er bedre end deres engelske (undtagelsen er instituttets udenlandske ansatte). De ved også at størstedelen af tilhørerne vil være danske, og at de dermed vil få mindre ud af oplæggene hvis de er på engelsk – og måske vil de også være mindre villige til selv at stille spørgsmål.

Spørgsmålet kan på sæt og vis formuleres: Vil man ofre 100 % af forståelsen for 5 % af de tilstedeværende ved at tale dansk eller (lad os sige i gennemsnit) 10 % af forståelsen for 95 % af de tilstedeværende ved at tale engelsk? Og hvordan skal man afveje de 5 % udenlandske eksperter mod de 95 % blandede danske tilhørere?

På vores fiktive idealinstitut X kunne løsningen være at indledningstalen og et foredrag som skønnes at være særligt interessant for de danske tilhørere, bliver afholdt på dansk, mens et andet foredrag som skønnes særligt interessant for de internationale gæster, bliver afholdt på engelsk. Da man jo også ønsker de internationale gæsters kommentarer til det dansksprogede foredrag, og da man gerne vil opfordre til en samlende debat mellem alle foredragsholdere, bliver dette foredrag suppleret med et engelsk resume. Omvendt formodes alle tilstedeværende danskere at forstå nok engelsk til at et resume på dansk af de engelske foredrag ikke vil give mening. Danskernes problem med engelsk er ikke at forstå de overordnede hovedlinjer, men at forstå og formulere de fine detaljer. For at vende tilbage til ligningen valgte man altså i det engelsksprogede foredrag en ”90 % for alle tilstedeværende-strategi”, og for det dansksprogede en ”100 % for de 95 % og 50 % for de sidste-strategi”. Dette skønnes at være den bedste praktiske løsning. Og en løs-

Jacob Thøgersen (f. 1975) er adjunkt ved Center for Internationalisering og Parallelsproglighed (CIP) på Københavns Universitet.

ning der med passende forbehold ville kunne anbefales til andre.

Men ét problem står tilbage at løse. Med den løsning der her er beskrevet, påhviler det nogle oplægsholdere, nemlig dem der holder oplæg på dansk, at skrive et resume på engelsk af en kvalitet så de udenlandske gæster kan deltage i en diskussion. De pålægges altså sig selv om ikke dobbeltarbejde, så i hvert fald et vist ekstraarbejde. Gøres denne praksis til en generel praksis på danske universiteter, står vi med en situation hvor ”parallelsproglighed” betyder et ekstraarbejde som den der holder sit oplæg på engelsk, slipper for. Forskere er sikkert pligtopfyldende idealistiske mennesker, men de er også bare mennesker. I det her skitserede er incitamentet til at vælge engelsk klart. Der er intet der ansporer til parallelsproglighed på dansk.

Hvis der skal gennemføres en parallelsproglighed på dansk for at øge befolkningens adgang til forskningsresultater og for at sikre at dansk bliver brugt som videnskabsprog, så må moralen af den lille historie ikke være: ”Parallelsproglighed? Det lyder som en god ide. Det gør du bare ... hvis du ikke har andet at lave”.

Litteratur

Davidsen-Nielsen, Niels (2008): *Parallelsproglighed - begrebets oprindelse*, online-artikel på:

http://cip.ku.dk/om_parallelsproglighed/parallelsproglighed_begrebets_oprindelse/ (2. juli 2010).

Folketinget (2008): *Forslag til folketingsbeslutning om hævvelse af det danske sprog.*

http://www.ft.dk/dokumenter/tingdok.aspx?=%2Fsamling%2F20081%2Fbeslutningsforslag%2FB27%2Fsom_fremsat.htm&p=1 (2. juli 2010).

Københavns Universitet (2007a): *Destination 2012. Strategi for Københavns Universitet.*

<http://www.e-pages.dk/ku/235/> (2. juli 2010).

Københavns Universitet (2007b): *KU's handleplan – vejen mod 2012.*

http://www.ku.dk/ledelse/bestyrelse/Møder/2007/moede23/Pkt.03-strategi_bilag1.pdf (2. juli 2010).

Ravnholt, Ole (2008): Domænetab, parallelsproglighed og engelske lån. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2008/2, s. 7-12.

Kluddermikkel, tudemarie, pernittengryn og brianfraktur

Af Margrethe Heidemann Andersen

Da socialdemokraten Sonja Mikkelsen var trafikminister i en periode i slutningen af 1990'erne, blev hun af medierne – som ikke altid mente at hun opførte sig lige heldigt – kaldt Sonja Kluddermikkelsen. Denne vittighed beror på at man kan kalde en person der klumrer, for en kluddermikkel, og så ligger øgenavnet Kluddermikkelsen jo lige for.

De fleste kender nok ordet *kluddermikkel*, men det er måske ikke alle der tænker over at ordet faktisk er sammensat af substantivet *kludder* og drengenavnet *Mikkel*. I Ordbog over det danske Sprog (ODS) (bind 1 (1918) - bind 27 (1954)) og i Retskrivningsordbogen (RO) (2001) findes der en række andre sammensætninger med navnet *Mikkel*, fx *fedtemikkel*, *fjantemikkel*, *kluntemikkel*, *sjuske-*

mikkel, *somikkel* og *tudemikkel*. De nævnte sammensætninger betegner personer der er fedtede (dvs. nærige), fjantede, kluntede, sju-skede, grisede (svinske) og tudevorne, og de har intet at gøre med om man hedder *Mikkel* eller *ej* – faktisk behøver man slet ikke at være af hankøn. Man kan altså godt hedde *Sonja* og være en *kluddermikkel*!

Hvad er det vi har at gøre med?

Somikkel, *tudemarie* og *vigtigpeter* er sammensatte skældsord hvor førsteledet udgøres af et substantiv (*so*), et verbum (*tude*) eller et adjektiv (*vigtig*), og andetledet er et personnavn (her *Mikkel*, *Marie* og *Peter*). Som nævnt i det ovenstående afsnit har andetledet ikke noget med ens eget navn at gøre, >

og det har heller ikke altid noget med ens køn at gøre. Det udgøres stort set altid af jævne og almindelige fornavne (jf. E. Gigas: Om dekorerede Fornavne paa dansk, tidsskriftet Dania, København, 1892-94), og funktionen er at udpege den som skældsordet rettes mod, som 'en der er svinsk/har let ved at tude/har lidt for høje tanker om sig selv'.

De fleste af skældsordene stammer fra det traditionelle landbosamfund. I dette samfund havde man fastlagte roller ift. ens køn og sociale status, og alle arbejdsprocesser fulgte fast indarbejdede mønstre som var effektive, men også krævede at man var opmærksom, omhyggelig og udholdende (jf. Viggo Sørensen og Nina K. Grøftehaug: "Svinemikkel – pilfinger – luskebuks! Om en højfrekvent ordtype i Jysk Ordbog", Ord & Sag nr. 25). Der var hverken tid eller råd til fjantemikler eller kluddermikler, og skældsordene havde derfor en afrettende funktion: "Det gjaldt om at puffe den formastelige på plads – enten med grov hån eller godmodigt drilleri" (Sørensen og Grøftehaug s. 40). Og det er derfor man aldrig finder positive forled i personbetegnelserne – målet er at iredsætte, ikke at rose.

Dovenlars, vigtigpeter og fjollefrederik

Og hvem er det så man iredsætter? Ja, det er bl.a. personer der er dovne. En sådan person kan man – også i dag – kalde en *dovenlars* (eller *dovenlas*). Efterledet er drengenavnet Lars, der ifølge ODS bruges "som betegnelse for eller øgenavn til en person, især en ringe eller dum person". Lars indgår ifølge ODS også i personbetegnelserne *dvaskelars* og *ballelars*. *Ballelars* er ifølge ordbogen navnet på en forhærdet, dødsdømt forbryder der ikke

ville indrømme sin skyld over for fængselspræsten. Samme præst udgav i 1861 pjecen "Spildte Guds Ord paa Balle-Lars" der så senere hen er blevet et udtryk for en person der er "ganske uimodtagelig for fornuftgrunde eller åndelig påvirkning overhovedet" (ODS). Udtrykket "spildte Guds ord på Balle-Lars" bliver ikke brugt meget i dag, og hvis det bruges, er der nok ikke mange der husker historien bag. I hvert fald var en journalist i Fyens Stiftstidende kommet til at skrive om noget at det var "spildt mælk på Balle-Lars" – og som der står i samme avis 26. januar 2009 "Det tyder på, at det er værd at genopfriske historien bag udtrykket "Spildte Guds ord på Balle-Lars"".

I Gigas' liste over "dekorerede fornavne" er Hans og Peter de mest produktive personnavne. Hans indgår i skældsord som *storhans*, *tossehans*, *dvaskehans*, *smalhans* og *piphans* hvoraf kun de to sidstnævnte stadigvæk bruges. *Smalhans* blev oprindeligt brugt om en mager person, men er i dag en spørgende betegnelse for fattigdom (jf. Politikens Nudansk Ordbog, 3. udg., 2005, der også oplyser at *smalhans* findes i den umiddelbart mere forståelige variant *smalhals*). *Piphans* blev egentlig brugt om en person med en tynd stemme, men i dag er det et almindeligt kælenavn til en (kanarie)fugl (jf. Gigas 1892-1894). Peter optræder i velkendte eksempler som *forsigtigpeter*, *luskepeter*, *viktigpeter* og *kræsenpeter*, evt. i varianterne *forsigtigper*, *luskeper*, *viktigper* og *kræsenper*, der alle bruges i dag. Andre eksempler, der ikke længere bruges, er *snøveper* og *gnieper*.

Det sidste eksempel der skal nævnes her, er sammensætninger der indeholder drengenavnet Frederik, fx *bondefrederik* og *fjollefrederik*. *Bondefrederik* er et skældsord der

tidligere blev brugt om en bonde eller en bondeagtig person. Frederik optræder også i *fjollefrederik* (om en person der er fjollet), et udtryk der stadig er i brug, jf. følgende kommentar fra <http://dindebat.dk> (besøgt juni 2010): ”Jeg synes DR1 skal sende ”hullet i jorden” med Nulle og den anden fjollefrederik”.

Pralesidse, somalene og sjuskedorte

Langt størstedelen af de nedsættende personbetegnelser indeholder et drengenavn, men der findes også eksempler med pigenavne. De mest almindelige pigenavne er her Sidse, Mette, Maren, Malene og Dorte. Sidse indgår i betegnelser som *sjuskesidse*, *pralesidse*, *sladresidse* og *klynkesidse* der alle findes i ODS, men som stort set ikke bruges mere. Mette indgår i *sjuskemette* og Maren i *sladremaren*, men heller ingen af de to betegnelser bruges mere. Malene indgår i en hel række af sammensætninger fx *klattemalene*, *klodsmalene*, *klynkemalene*, *somalene* og *sjuskemalene*. Ingen af de nævnte sammensætninger bruges i dag: *Sjuskemalene* findes dog i RO 01, men kommer formentlig ikke med i næste udgave af ordbogen.

Dorte bruges i sammensætningen *sjuskedorte* der som den eneste stadigvæk er helt almindelig. I ODS står der at *sjuskedorte* bruges om en sjusket kvinde (og det er da nok også det almindeligste), men man kan også finde eksempler på at det bruges om mænd, jf. følgende kommentar om den mandlige belgiske tegner Hergé: ”Herge var en sjuskedorte – hans albums var fyldt med fejl” (www.seriejournalen.dk, besøgt juli 2010).

Spørgejorgen og tudemarie

En del af de nævnte eksempler på nedsæt-

tende personbetegnelser bruges ikke mere, og ordbøgerne indeholder mange flere eksempler på ubrugelige personbetegnelser. Men typen er dog stadigvæk produktiv. I nyere tid er der således kommet et par stykker til, nemlig *spørgejorgen* og *tudemarie*. *Spørgejorgen* stammer fra Kamma Laurents bog fra 1944 om den lille dreng der spørger så meget at han til sidst får en endefuld, mens *tudemarie* stammer fra Maria Andersens serie fra slutningen af 1930'erne om københavnerpigen Marie. Søgninger på nettet viser at der er en tendens til at begge betegnelser i enkelte tilfælde kan bruges om personer af begge køn, jf. de følgende citater: ”Sofie er blevet en rigtig spørgejorgen, hun er begyndt at sige ”hvorfors” efter hver sætning” (www.karin-sofie.familiealbummet.dk, besøgt juni 2010) og ”I ved jo, han er en tudemarie” (www.divxtitles.com, besøgt juni 2010). Det ser dog ud til at det mest almindelige er at bruge tudemarie om kvinder (mænd kan så passende være tudemikler).

Omvendte eksempler: Pernittengryn og brianfraktur

Der findes også enkelte ”omvendte” eksempler på nedsættende personbetegnelser hvor personnavnet er førsteled og ikke andetled. Et velkendt eksempel er *pernittengryn* der egentlig består af personnavnet Per + nittengryn. Pernittengryn var, ifølge H.F. Feilbergs ”Ordbog over jyske Almuesmaal” København, 1886-93, en person (kaldet Bitte Per) som på et tidspunkt da der var hungersnød i Norge (under Napoleonskrigene 1807-1814), solgte 19 gryn for en skilling og derfor fik navnet Pernittengryn. Pernittengryn er i dag blot en betegnelse for en ”meget nøjeregnende >

person der lægger (overdrevent) megen vægt på petitesseer og detaljer” (Den Danske Ordbog, bind 4, 2005). Sørensen og Grøftehaug skriver (s. 25) at den form hvor personnavnet er førsteled, er en ret sjælden type, og i den sammenhæng er det interessant at der er kommet nogle helt nye eksempler til, nemlig *brianbil*, *brianfraktur* og *connieknogle*. Her er der dog ikke tale om personbetegnelser (som *kluddermikkel*, *tudemarie* og *pernittengryn*), men om almindelige substantiver hvortil der er knyttet et personnavn, her med negativt ladede associationer.

Både Brian og Connie er i dag navne der er for stærkt nedadgående i popularitet. Således var der i 2008 kun ét barn der fik navnet Brian (mod 325 i 1986), mens ingen piger har fået navnet Connie siden 2004 (ifølge Danmarks Statistik (www.dst.dk)). Og det kan ikke undre når man læser et citat som dette fra www.jv.dk, 23.12.2009: ”Drengenavnet Brian har igennem en del år været tilknyttet ungersvende, der kører rigeligt friskt rundt i biler, som har fået tilsat det halve af tHansen produktudbud. Kvinderne har fået navnet Connie vedhæftet, når hjernen er blevet forskånet for at tage med ud at køre”!

Også de substantiver der er knyttet sammen med personnavnene Brian og Connie, er negativt ladede. En *brianfraktur* er således ifølge Politikens Slangordbog, 6. udg., 2001, skadestueslang for en brækket knogle i mellemhånden efter et slagsmål, og en *brianbil* er en (gammel) bil med en masse smart udstyr. Faktisk kan man også tale om ”en Brian”, der ifølge Slangordbogen bl.a. kan bruges om en problemelev i skolen eller om en ung, formodet kommende social taber. Connie bruges i sammensætningen *connieknogle* (om en mo-

Margrethe Heidemann
Andersen (f. 1971) er forsker
i Dansk Sprognævn

biltelefon) og kan ligesom Brian bruges som en nedsættende personbetegnelse. Connie er således – igen ifølge Slangordbogen – en nedsættende personbetegnelse for en kvinde som i udtrykket ”hun er bare en rigtig Connie”. Men måske er botten ved at vende – i hvert fald kunne man i metroXpress d. 4.5.2010 læse at musikerne Simon Kvamm og Peter Sommer har dannet en ny duo. Samarbejdet beskriver de selv ”som om de har fundet en, der forstår, hvordan det var at være ’en blød Brian’”. Og en blød brian – det er vel ikke så tosset endda?

De nævnte eksempler på nedsættende personbetegnelser siger noget om hvilke egenskaber vi ikke bryder os om. Det er gerne noget med at være griset, doven, sjuksket eller tudevorn eller måske blot lidt for fjantet. Nogle af dem er ret nedsættende, fx *svinemikkel*, *somalene* og *luskepeter*, andre er mere milde, fx *fjollefrederik*, *fjantemikkel* og *kræsenpeter*. Mange af personbetegnelserne er gledet ud af rigssproget og findes blot i ordbøgerne – andre er ret nye, fx *tudemarie* og *brianfraktur*. Og så kan man i øvrigt undre sig over at der ikke findes lige så mange nedsættende personbetegnelser med kvindnavne som med mandenavne. Men det er vel fordi det ikke har været nødvendigt ☺

Gentagen eller gentagende

SPØRGSMÅL: Jeg har en tekst hvor der står ”at hunden ved gentagen og vedvarende gøen forstyrrer”. Kan *gentagen* her staves *gentagne* eller *gentagende* (og dermed blive parallelt med *vedvarende*), eller skal det være *gentagen*?

SVAR: I din sætning skal der stå: ”.. ved gentagen og vedvarende gøen”. *Gentagen* er her grundformen af adjektivet *gentagen*, jf. Retskrivningsordbogen (3. udg., 2001). Det skal være i singularis fordi *gøen* er singularis.

Det fremgår af Retskrivningsordbogen at verbet *gentage* har præteritum participiumsformen *gentagen*, og at denne præteritum participium bøjes *gentagne*, jf. § 31, fx i flertal: *gentagne gange*, og i bestemt form: *den gentagne gøen*.

En evt. præsens participiumsform ville blive stavet *gentagende*. Formen *gentagende* er sjælden fordi *gentage* normalt forekommer i konstruktioner som ”nogen gentager noget”, hvilket forhindrer den omskrivning som fx bruges i Håndbog i Nudansk til at skelne mellem præsens og præteritum participium.

Der står ”Præsens participium kan omskrives til en relativsætning med en præsensform (eller præteritumsform), eller med *er ved at* + en infinitiv, fx

- Et brændende hus = et hus der er ved at brænde/et hus der brænder” (Håndbog i Nudansk, 5. udg., 2005, s. 479).

Tilsvarende ville man kunne skrive ”en gentagende gøen”, men man ville ikke kunne omskrive det til ”en gøen der er ved at gentage” eller ”en gøen der gentager”. Her vil man være nødt til at bruge en passiv form af verbet (*blive gentaget, gentages*). Det hænger sammen med at *gentage* kræver et objekt, altså ”nogen gentager noget”.

Den verbale brug af *gentagen* er ifølge Den Danske Ordbog sjælden. Stavemåden *gentagende* forekommer i avisdatabase Infomedial. I en søgning fra perioden 2. juni 2008 til 2. juni 2010 var der 1639 eksempler på *gentagende* og 31.825 eksempler på *gentagne*. En stikprøve i eksemplerne med *gentagende* viser at de fleste er eksempler på udtrykket *gentagne gange* eller *gentagne tilfælde*, altså adjektivet som fejlagtigt er stavet *gentagende*.

IEM

Sølvbryllup – 25 års registreret partnerskab

Om nogle få år er det 25 år siden den første partnerskabslov blev vedtaget, og derfor er der jo par der snart skal fejre at de har levet sammen i registreret partnerskab i 25 år. Og nogle af dem har spurgt Sprognævnet om hvad man så skal kalde denne 25-års-fest. Sprognævnets bedste bud er at fejringen kan kaldes *sølvbryllup*, lige som fejringen af 25 års ægteskab.

Ifølge Den Danske Ordbog (DDO) betyder ordet *bryllup*: 'vielsesceremoni og efterfølgende festlighed når to personer gifter sig', og *sølvbryllup* tilsvarende '25-års-dagen for et ægtepars bryllup [eller] fest der holdes i denne anledning'. *Registreret partnerskab* (som kan findes under opslagsordet *partnerskab*) betyder ifølge DDO: 'formelt anerkendt, ægteskabslignende pagt mellem to personer af samme køn'.

Juridisk set er forskellene mellem ægteskab og registreret partnerskab ubetydelige, selv om der er to love. Den vigtigste forskel er at ægteskab indgås mellem personer af forskelligt køn og registreret partnerskab mellem personer af samme køn, mens de rettigheder og forpligtelser man får tildelt og påtager sig i forhold til hinanden og samfundet, stort set er de samme efter at reglerne om adoption og forældremyndighed blev ændret for nylig. En anden forskel er at ceremonien ved indgåelse af ægteskab kaldes *vielse*, og at den kan være borgerlig eller kirkelig, mens den ved indgåelse af registreret partnerskab kaldes *registrering* og kun kan være borgerlig. Man kan godt få en kirkelig velsignelse af partnerskabet oven i

den borgerlige registrering – og i øvrigt også af et borgerligt indgået ægteskab – men den har ingen retsvirkning. I partnerskabsloven står der at ægteskabslovens bestemmelser om borgerlig vielse "finder tilsvarende anvendelse på registrering af partnerskab", så ordet *vielse* kunne i og for sig godt anvendes om registreringen selv om partnerskabsloven ikke gør det.

Ud fra det sproglige synspunkt er der den forskel at *bryllup*, *vielse* og *ægteskab* for de fleste har positive følelsesmæssige medbetydninger der går langt ud over det juridiske indhold, mens *registrering* og *partnerskab* mere lyder som en rent forretningsmæssig forbindelse, dvs. disse ord har ikke medbetydninger der går ud over det juridiske indhold, der jo er fælles for de to sæt af ord. Det er det der gør at *sølvregistrering*, *sølvpartnerskab* og lign. ikke rigtig dur i denne sammenhæng.

Ordet *bryllup* har ingen juridisk status i ægteskabs- og partnerskabslovene, men det kunne, lige som *vielse*, "finde tilsvarende anvendelse" om registreringsceremonien og den tilhørende festlighed – og sådan bruges det da også. En søgning på Infomedia (pressens artikeldatabase) viser at ordene og ordforbindelserne *homoseksuelt bryllup*, *homobryllup*, *lesbisk bryllup* og *bøssebryllup* tilsammen optræder ca. 200 gange i de seneste ti år, mens de tilsvarende med ordet *vielse* giver omkring 150 fund. Og *sølvbryllup* er jo den gængse betegnelse for fejringen af 25-års-bryllupsdage. Det må kunne bruges hvad enten partner- eller ægteskabet er homoseksuelt eller heteroseksuelt.

OR

E-sport

SPØRGSMÅL: Mit spørgsmål drejer sig om ordet eller navnet *E-Sport*, *eSport*, som er betegnelsen for elektronisk sport i min branche. Jeg vil enormt gerne have ordet defineret.

SVAR: Ordet *e-sport* er ret nyt, og derfor kan det endnu ikke slås op i ordbøgerne. En beskrivelse af ordets betydning kunne måske lyde sådan:

'(tanke)sport der involverer spil mod et computerprogram (fx Tetris, SimCity, Pokémon) eller mod andre spillere ved hjælp af et computerprogram (fx Counter-strike, World of Warcraft) eller begge dele; spillet kan også indebære fysisk aktivitet, fx hvis man spiller simuleret tennis med særlige bevægelsessensorer eller andre specielle inputanordninger (fx Wii)'

Den Danske Ordbog (DDO; se fx på sproget.dk) beskriver betydningen af ordet *sport* således:

'(konkurrencepræget) fysisk aktivitet el. spil der udøves enten individuelt el. i hold efter et bestemt sæt regler og ofte med brug af særligt udstyr og særlige redskaber'

Ordet *tankesport* er heller ikke gammelt i dansk. Det bruges om konkurrenceprægede spilleaktiviteter uden fysisk aktivitet, eller hvor konkurrencepræget ikke omfatter den fysiske aktivitet. Skakbrikker skal jo flyttes, men det er en tilfældig omstændighed, og det kunne i princippet godt gøres af en

anden end skakspilleren selv, fx i blindskak hvor man spiller uden spillebræt, men hvor evt. tilskuere jo godt kan have et bræt eller en computerskærm så de kan bevare overblikket. Nye ord i dansk (også på sproget.dk) daterer det til 1990. Men begrebet er betydelig ældre. Det fremgår af Ordbog over det danske Sprog (ODS; også den på sproget.dk). ODS giver to betydningsbeskrivelser til ordet *sport*, én der svarer til DDO's, men også følgende, der har udgangspunkt i ordets oprindelige betydning i engelsk, 'tidsfordriv, adspredelse':

legemlig ell. aandelig virksomhed, som man driver med særlig iver (forkærlighed), paa en (næsten) systematisk maade, vedholdende, for at kappes med andre, sætte rekord olgn.'

Og den giver et eksempel fra 1884, der viser at begrebet om tankesport ikke er meget nyt, selv om ordet er det:

Der gives baade legemlig og aandelig Sport, og blandt de forskjellige Grene af den sidstnævnte Slags Sport maa vistnok Skakspillet betegnes som noget af det Bedste (Tidskrift for Sport, 1884).

E-sport er traditionelt en tankesport, men på det allersæneste er der også blevet markedsført spil der har den fysiske aktivitet i centrum. Derfor har jeg sat parentes om ordet *tanke* i (*tanke*)sport i mit forsøg på >

at beskrive betydningen af *e-sport*. De computerprogrammer der er involveret i e-sport, kan i princippet afvikles på en hvilken som helst computer, men der findes også dedikerede spilcomputere – eller konsoller – med særlige input- og outputanordninger. Men i alle tilfælde spiller man mod eller vha. et computerprogram, snarere end en computer. Derfor skriver jeg *mod eller vha. et computerprogram*, ikke *mod eller vha. en computer*.

Søgning på Infomedia (pressens artikel-database) efter forskellige skrivemåder af ordet *e-sport* giver 650 fund, det ældste fra 2002. Ordet bør efter de almindelige retskrivningsregler skrives således: *e-sport*, altså med bindestreg og uden store bogstaver. Lidt over halvdelen (340) af de fundne eksempler har ikke bindestreg, altså *esport* eller *eSport*, og mange har stort S, *eSport* eller *e-Sport* – søgefunktionen skelner ikke mellem store og

små bogstaver, så man kan ikke uden videre afgøre fordelingen.

Ordet skal skrives med bindestreg fordi første led, *e-*, er en forkortelse, og med lille s fordi der aldrig bruges stort bogstav inde i et ord. Det er ikke et egennavn, og derfor skal det ikke skrives med stort E som i spørgsmålet (*E-Sport*), men sådan bliver det vist næsten heller aldrig skrevet.

Navne på foreninger, firmaer og lign. bør dog ifølge § 61 i retskrivningsreglerne skrives på samme måde som de pågældende selv skriver dem, og retskrivningsloven forpligter kun offentlige institutioner og skoler med offentlige tilskud til at følge den officielle retskrivning, ikke privatpersoner eller private virksomheder. Så hvis ordet *e-sport* bruges som navn på en privat virksomhed, er firmaet ikke forpligtet af de generelle retskrivningsregler.

OR

Så giver jeg en øl i lufthavnen!

SPØRGSMÅL: Jeg er flere gange stødt på udtrykket *så giver jeg en øl i lufthavnen*, men kan ikke finde det i nogen ordbøger. Jeg mener at det betyder noget i retning af 'jeg skylder dig en tjeneste'. Er det rigtigt?

SVAR: Vi kender ikke udtrykket, og det optræder ikke i nogen ordbøger. En søgning på nettet viser dog at udtrykket bruges, og vi har her citeret et par eksempler fra uformelle chatforummer på nettet:

Det ville rede min dag, hvis en var så venlig at smide en invite efter mig også - så giver jeg en øl i lufthavnen! (<http://www.danskdynamit.com>)

Hvis du vil hjælpe os, må du meget gerne invitere dine Katrinebjerg-venner til vores Facebook-page – så gi'r vi en øl i lufthavnen! (<http://www.unity.au.dk>)

Udtrykket er tilsyneladende ret nyt i dansk.

Det ældste citat vi har fundet, stammer fra kultfilmen *Terkel i knibe*, der er fra 2004. Citatet stammer fra et chatforum hvor man diskuterer filmcitater, og det lyder:

Terkel: Du må sku undskylde det med din søster...

Jason: Hva mener du?

Terkel: Ja det var jo mig der var skyld i at hun blev slået ihjel?

Jason: Nå så er det sq da mig der gir en øl i lufthavnen, haha.... (<http://mcflydk.forumotion.com>).

Hvis nogen kan datere udtrykket mere præcist – så giver jeg en øl i lufthavnen!

MHA

Hvilken ordklasse er ordet *andre*?

SPØRGSMÅL: Hvilken ordklasse er ordet *andre* i en formulering som *På et skilt står der På andre skilte*, som forekommer i en opgave hvor skoleelever skal afgøre ordklassen? Retskrivningsordbogen (3. udgave, 2001, dvs. den som Sprognævnet har udgivet) henviser fra *andre* til *anden* som har ordklasseangivelserne pronomen (stedord) og talord, Gyldendals Retskrivningsordbog (2. udg., 2001) siger at det er et adjektiv (tillægsord). Hvad er rigtigt, og hvorfor er ordbøgerne ikke enige om ordklassen?

SVAR: Grunden til at ordbøgerne ikke er enige, er at de kriterier man bruger til at afgøre ordklassen, især ordets bøjning og den måde det indgår i ordforbindelser på, ikke peger i samme retning. I det eksempel der spørges om, kan man argumentere for at *andre* er et (lidt specielt) pronomen eller et (ret specielt) adjektiv, men ikke for at det er et talord. Entalsformerne *anden/andet* kan derimod bruges som talord.

Når pronominerne henviser til en tidligere nævnt genstand eller person, så bøjes de i køn og tal efter det substantiv der forudsættes: *hunden ... den, huset ... det, bierne ... de*.

Når pronominerne bruges som artikler bøjes de i køn og tal efter det substantiv (navneord) der er kerneled i ordforbindelsen: *den sorte hund, det røde hus, de brune bier*.

Adjektiverne bøjes normalt i køn, tal og bestemthed: *en sort hund, den sorte hund; et rødt hus, det røde hus; (de) brune bier*.

Ordenstillene bøjes normalt ikke: *første, tredje, tiende* osv. har altid samme form uanset køn, tal og bestemthed. Men her er *anden* en undtagelse, for det bøjes i køn og tal efter kerneleddet (men ikke i bestemthed): *(d)en anden hund, (d)et andet hus, (de) andre bier*.

Til gengæld giver det indholdsmæssigt ikke mening at sige at flertalsformen *andre* er et ordenstal. Det står ikke i modsætning til *første, tredje* osv. på den plads i ord- ➤

forbindelsen hvor det forekommer, men til *et, nogle, flere* og lign.: *på et skilt/nogle skilte/flere skilte ... på andre skilte.*

Ganske vist kan der godt være brugt et ordenstal til udpegning af en bestemt genstand som forudsætning, men så betyder *andre* 'resten' og er derfor ikke et ordenstal: *på det første skilt ... på de andre/på resten.*

Anderledes med *anden/andet* som enten kan bruges på samme måde som *andre*: *på den ene side ... på den anden side* (og normalt ikke *på den tredje side*, undtagen som vittighed), eller som et egentligt talord: *det første hus ... det andet ... det tredje.*

I denne anvendelse kan man sige at *anden/andet* hører til ordenstallene, men det skiller sig ud fra de andre ved at kunne bøjes. *Andre* kan derimod ikke kaldes et ordenstal, for det bruges ikke til at tælle med, og de andre ord der kan stå på den plads som det indtager i ordforbindelsen, er ikke ordenstal, men pronominer.

Første kan som det eneste andet mulige ordenstal bruges om flere, men så er det mere oplagt at fortsætte med *næste* end med *andre* – og *anden/andet* er vist helt udelukket: *de to første huse de næste.*

Både i anvendelsen som ordenstal og i den ene af de andre anvendelser står der normalt

en artikel først i ordforbindelsen. *Anden/andet/andre* står med andre ord mellem artiklen og kerneleddet, på den plads hvor adjektiverne normalt skal stå, og på den måde ligner det jo så et adjektiv, lige som de andre ordenstal. *Anden* ligner også adjektiverne fordi det bøjes i køn og tal, men det adskiller sig fra dem fordi det ikke har bestemthedsbøjning, og fordi det ikke eller kun i meget begrænset omfang anvendes prædikativt (som omsagnsled): *Skiltene er røde og hvide*, men ikke *Skiltene er andre.*

I den tredje anvendelse, den hvor *andre* står på samme plads som *et* eller *nogle*, dvs. når det fungerer som en slags artikel, minder det mere om pronominerne, der jo også kan bruges sådan, og som også bøjes i køn og tal, men ikke i bestemthed. Vi har klasser af bestemte og ubestemte pronominer, men de er ikke bøjningsformer af hinanden.

Vi anser de to ordklasseangivelser i Sprognævnets retskrivningsordbog for dækkende, men de kan ikke begge to bruges om alle anvendelser af *anden*. Gyldendals retskrivningsordbog regner alle ordenstal som adjektiver, og det kan der godt argumenteres for, men Sprognævnet har altså valgt en anden karakteristisk.

OR

Fri(t) internet

SPØRGSMÅL: På S-togene i København reklameres der med *Fri internet*, men skulle det ikke have været *Frit internet*? Det hedder jo *et* internet.

SVAR: Jo, det skulle det. Adjektivet (tillægsordet) *fri* lægger sig til intetkønsordet *internet*, og derfor skal *fri* bøjes i intetkøn, dvs. der skal tilføjes et t. Når *fri* derimod lægger

sig til et fælleskønsord, skal der ikke t på, fx *fri entre*.

Hvorfor man har valgt at skrive *fri internet* og ikke *frit internet* på togene, skal vi ikke kunne sige med sikkerhed. Måske har man ladet bøjningen af *fri* følge et underforstået led; meningen har muligvis været *fri internet(forbindelse)*, *fri (adgang til) internet* eller lignende. Eller måske har man ment at *frit internet* lød for meget som et politisk op-råb af typen *vi ønsker et frit Tibet!* En anden mulighed er at udtrykket er inspireret af det engelske *free*, der jo ikke kan bøjes.

Mange sprogbrugere vil nok mene at både *fri internet* og *frit internet* under alle omstændigheder virker en smule afstikkende. Det skyldes muligvis at *fri* her bruges i en betydning der er sjældnen i moderne dansk, og som stort set kun findes i en række mere eller mindre faste forbindelser, fx *fri bolig*, *fri adgang*, *frit ophold*, *fri telefon*, *fri bar*, *fri proces* og *fri rejse*. I disse forbindelser har *fri* betydningen 'gratis', og man kunne jo være kommet helt uden om problemet ved slet og ret at have skrevet *gratis internet* på S-togene.

JNJ

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i marts, juni, september og december. Hvis du midt i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset, i banken eller via netbank) eller via BetalingsService (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er udkommet i indværende år, samt et indbetalingskort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad gangen, så selvom du opsiges dit abonnement midt på året, vil du stadig modtage og betale for resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiges det skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse af abonnementet skal du huske selv at opsiges en evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2010/4 · december

PP DANMARK

id.nr: 47372

”Parallelsproglighed” i teori og praksis 1

Kluddermikkel, tudemarie, pernittengryn
og brianfraktur 5

SPØRGSMÅL OG SVAR

Gentagen eller gentagende 9

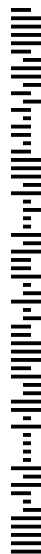
Sølvbryllup – 25 års registreret
partnerskab 10

E-sport 11

Så giver jeg en øl i lufthavnen! 12

Hvilken ordklasse er ordet *andre*? 13

Fri(t) internet 14

Næste nummer udkommer i marts 2011

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Tryk: Malchow A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usigtede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Dansk Sprognævn

H.C. Andersens Boulevard 2

DK-1553 København V

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74

(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk

www.sproget.dk